

Jasnogórskie pielgrzymki w procesach jednoczenia się w Europie (1921-1939)

Po zakończeniu I wojny światowej, w nowej sytuacji politycznej, w jakiej znalazła się Europa, kiedy większość ciemieżonych narodów, zwłaszcza słowiańskich uzyskała suwerenność polityczną, dokonywały się złożone procesy na kontynencie europejskim. Rozproszone po Europie różne grupy narodowe, z politycznych racji, bądź też ekonomicznych, starały się jednoczyć wokół powstałych państw, a także scalać się w obrębie państw na terenie których przychodziło im dalej mieszkać.

W trosce o zachowanie własnej tożsamości grupy narodowe utrwały działalność własnych organizacji i dążyły do utrzymywania więzi z macierzą. Znaczącą rolę w tym względzie spełniał Kościół katolicki. W trosce o podtrzymywanie narodowej tożsamości współrodaków zasadniczo harmonijnie układała się współpraca pomiędzy władzami państwowymi a hierarchią kościelną. Episkopaty w krajach zamieszkałych przez Polonię podejmowały współpracę z Episkopatem Polski. Doceniając znaczące miejsce narodowej kultury przenikniętej wartościami chrześcijańskimi dostrzegali pozytywny jej wpływ na poziom życia religijnego Polaków.

Nurt zjednoczeniowy poszczególnych narodów przenikał się z tendencjami zjednoczeniowymi wśród narodów słowiańskich, bowiem z czasem czuły się one zagrożone w swojej niepodległości państwowej przez totalitaryzmy: faszystowski i komunistyczny. Forma artykułu ogranicza naszą wypowiedź do zarysowania problematyki.

Wojna światowa nie zniweczyła tradycji pielgrzymowania narodów słowiańskich i środkowo-europejskich na Jasną Górę. W kontekście zachodzących procesów politycznych migracja pątnicza była także przenikana motywami pozareligijnymi.

Słowiańskie pielgrzymki jasnogórskie w tym okresie umacniały nurt zjednoczeniowy wśród Słowian, który nie identyfikował się z panslawizmem dążącym w XIX w. do zjednoczenia Słowiańszczyzny pod egidą Rosji carskiej.

Niektóre pielgrzymki na Jasną Górę ubogacano okolicznościowymi publikacjami zzywającymi Słowian do braterstwa. Pielgrzymka Czechów z Pragi w 1909 r. przybyła z prezydentem miasta, niemal jako oficjalna reprezentacja narodu. Uczestnicy zwiedzili także Wystawę Rolniczo-Przemysłową w Częstochowie, która wbrew przewidywaniom władz carskich obrazowała dorobek techniczny i osiągnięcia w zakresie kultury

¹ Tomasiak M. (1909).

agrarnego polskiego społeczeństwa¹.

W pięćdziesięciolecie poprzedzającym wybuch I wojny światowej zwiększyła się wyraźnie liczba Rosjan nawiedzających Jasną Górę. Niektórzy z nich osiedlili się na ziemiach polskich w ramach wzmożonej akcji rusyfikacyjnej, jednak wielu pielgrzymowało z odległych terenów Rosji. Nie bez znaczenia w tym względzie były koligacje rodzinne Polaków i Rosjan.

Obserwując natężenie jasnogórskiego ruchu pątniczego, myśliciel rosyjski S. W. Sołowiow, który jako jeden z pierwszych wyjaśniał mistyczne znaczenie kultu Bogarodzicy w obrazie, kolorze i dźwięku, w swojej wizji historiozoficznej zapowiadał zjednoczenie Słowian na gruncie kultu maryjnego, związanego z Jasną Górą a nawet prognozował, że dalszy rozwój tego kultu może doprowadzić do zjednoczenia Żydów z Kościołem².

W drugiej poł. XIX w. i na początku XX w. przybywali również na Jasną Górę przedstawiciele Belgii, Anglii, Węgier, Holandii, Francji, Niemiec i Włoch. Najczęściej były to niewielkie grupy przemysłowców, kupców, inteligencji. Stosunkowo najliczniej reprezentowana była ludność niemiecka³.

Czeši i Słowacy

W wyniku międzynarodowych decyzji po I wojnie światowej, powstało państwo Czechosłowacja, obejmujące w większości dwa narody: czeski i słowacki. W granicach południowego sąsiada znalazły się tereny zamieszkałe przez ludność polską. Ukształtowaniu się granic tego państwa towarzyszył konflikt z Polską. Ta sytuacja nie sprzyjała pielgrzymowaniu na Jasną Górę⁴. Część elit narodu słowackiego nie aprobowała tej sytuacji politycznej i ujawniała dążenia do zjednoczenia z Polską.

Za zbliżeniem słowacko-polskim opowiadał się ks. prof. dr Franciszek Jahlicka, prezes Słowackiej Rady Narodowej i Słowackiego Tymczasowego Rządu Narodowego. W 1921 r. wystąpił z projektem zorganizowania pielgrzymki katolickich działaczy słowackich na Jasną Górę⁵.

Liczna grupa pątników z diecezji ołmunieckiej na Morawach przybyła w 1923 r. do sanktuarium jasnogórskiego pod przewodnictwem Antoniego Stojana – Sługi

² *Polskaja nacjonalnaja cerkow* (1903, 54).

³ *Rzemieślnicy z Wiednia* (1895,3); *Księża z Westfalii* (1903, 8); Z. S. Jabłoński (1984, 242).

⁴ Ryszard Dankiewicz pisał w 1925 roku na łamach harcerskiego czasopisma *Czuj Duch: ze wszystkich sąsiadujących obecnie z Rzeczypospolitą Polską ziem, które znalazły się poza jej granicami, najbardziej polski jest Śląsk, zarówno Górny jak i Cieszyński. Lud polski na Śląsku Cieszyńskim otrząsnął się już z poplebiscytowej apatii i chociaż nie może zapomnieć wyroków Konferencji Ambasadorów i Komisji Delimitacyjnej, które początkowo złamały w nim ducha i pogrzyżyły w zwątpieniu, to jednak ufny we własne siły zabiera się znów do pracy, ogarniając ją stopniowo wszystkie dziedziny: polityczną, kulturalną i gospodarczą. Cyt za: Z.S. Jabłoński, *Pielgrzymowanie Polonii na Jasną Górę w okresie międzywojennym* (mps).*

⁵ Por. J. Skowronek, M.Tanty, T.Wasilewski (1977, 675).

⁶ K. Szafraniec (1980, 81).

Bożego⁶.

W roku 1927 niezwykłą była pielgrzymka czeska z udziałem kilkuset osób, a wśród nich 52 kapłanów pod przewodnictwem Mr. Hanusza. Stała się ona okazją do potwierdzenia scalającej roli Jasnej Góry wśród narodów słowiańskich, a równocześnie poczucia wzrastającej odpowiedzialności za uzyskaną suwerenność przez kraje słowiańskie. Znalazło to wyraz w ułożonej Kantacie:

Słowiańszczyzna nie zginęła

Póki my żyjemy

Co po wojnie niebo dało

Tego nie stracimy⁷

Śpiewano ją na melodię polskiego hymnu narodowego *Jeszcze Polska nie zginęła*.

W pielgrzymki włączali się również przedstawiciele elit, odpowiedzialnych za kształtowanie świadomości narodowej Słowaków - 28-osobowa grupa profesorów i nauczycieli ze Słowacji gościła w sanktuarium jasnogórskim 24. VII 1927 r.⁸. Nie brakowało także zaangażowania odpowiedzialnych za kształtowanie tożsamości narodowej Polaków. Aktywnie patriotycznie Towarzystwo Nauczycieli Polskich w Czechosłowacji reprezentowało na Jasnej Górze 71 nauczycieli w 1928 r., 48 w 1938 r. Sokół Polski z Frysztadu pielgrzymował trzykrotnie: w 1931 r. – 45 członków, w 1934 r. – 67, a w 1938 r. – 80 członków⁹.

Niektóre polskie organizacje utrzymywały ożywione kontakty z organizacjami i stowarzyszeniami czechosłowackimi. Bliskie stosunki łączyły harcerstwo polskie ze skautami słowackimi jeszcze z czasów niewoli – dokonywała się częsta wymiana młodzieży. Prawie każda z tych grup podczas pobytu w Polsce nawiedzała Częstochowę. W 1933 r. przybyła oficjalna pielgrzymka 800 osobowa młodzieży w strojach ludowych - reprezentacja czechosłowackiego „Orła”, skupiającej zarówno młodzież czeską jak i słowacką¹⁰.

Rozwijała się także współpraca duchowieństwa w ramach wymiany doświadczeń duszpasterskich. Pielgrzymka 23 księży czeskich 23. VIII 1934 r. przybyła celem zapoznania się z działalnością rozwijającej się Akcji Katolickiej w Polsce. W grupie tej znajdowało się trzech księży profesorów z Ołomuńca i Brna¹¹. Pielgrzymki organizowały także stowarzyszenia religijne, m.in. tercjarze słowacy z Preszova w 1934 r. połączyli nawiedzenie Kalwarii Zebrzydowskiej z pielgrzymką na Jasną Górę¹².

W sanktuarium jasnogórskim odnotowano również obecność przedstawicieli

⁷ Prośby i modlitwy do Matki Bożej Częstochowskiej (1666-1939, 277-280), por. S. Maślikowski (1998, 61-63).

⁸ Goście słowacy w Częstochowie, (1927, 3).

⁹ Z. S. Jabłoński, *Pielgrzymowanie Polonii na Jasną Górę w okresie międzywojennym*, (mps).

¹⁰ *Pielgrzymka czechosłowacka na Jasnej Górze, Niedziela* (1933, 289).

¹¹ *Polska Katolicka Agencja Prasowa* (1934, 164, 1); *Niedziela* (1934, 30, 358).

¹² *Niedziela* (1934, 31,370); *Polska Katolicka Agencja Prasowa* (1934, 168,3).

rządu czeskiego. Frantisek Pospizil, radca poselstwa czechosłowackiego przybył wraz z żoną w 1936 r., aby uczcić dziesięciolecie zawarcia sakramentu małżeństwa¹³.

W 1936 r. Karol Korpera w *Slovenskiej Pravdzie* pisał, że Jasna Góra jest droga sercom Słowaków i wyraża więzi, jakie istniały między Słowakami i Polakami, m.in. utrwalane przez Zakon Paulinów mający również swoje klasztory na terenie Słowacji przed kasatą dokonaną przez cesarza austriackiego Józefa II¹⁴.

Intensyfikacja więzi między Słowakami a Polakami znajdowała wyraz w powstawaniu w Polsce Towarzystw Przyjaciół Słowaków. W Częstochowie Towarzystwo rozpoczęło swoją działalność w 1937 r. z wyraźnym ukierunkowaniem na przyjmowanie pielgrzymek przybywających ze Słowacji¹⁵. Pielgrzymki Słowaków przybywały w każdym roku, traktowane przez wielu organizatorów jako swoista okazja demonstracji dążenia do zjednoczenia Słowacji z Polską.

Największą odnotowano w 1938 r. Była to 400-osobowa pielgrzymka pod przewodnictwem biskupa ordynariusza spiskiego Jana Wojtaszczaka i bp. Michała Bulzabka z Bratysławy. Uczestniczyło w niej również 40 kapłanów, jednak upływała ona w nastroju żałoby po niespodziewanej śmierci ks. Andrzeja Hlinki, przywódcy Stronnictwa Ludowego Słowaków¹⁶. Pielgrzymów słowackich podejmowano uroczysto, witali ich biskupi częstochowscy: Teodor Kubina i Antoni Zimniak.

Jasnogórskie pielgrzymki pełniły dla Słowaków ważną funkcję integracyjną na fundamencie kultu maryjnego, stanowiły przejaw dążenia pewnych ugrupowań do stworzenia federacji z Polską.

Słowacy uczestniczyli również w ogólnopolskich pielgrzymkach. Eklezjalna motywacja uczestników zdawała się być zrównoważona przez eksponowanie narodowej tożsamości.

Ze Śląska Cieszyńskiego już w 1922 r. pielgrzymowała na Jasną Górę 300-osobowa grupa Polaków. W 1933 r. odnotowano pielgrzymkę kleryków polskiego pochodzenia.

Pielgrzymowali również Polacy mieszkający w różnych rejonach Czechosłowacji. W 1934 r. przybyło 8 przedstawicieli Ogniska Polskiego w Pradze. Niekiedy Polacy uczestniczyli w pielgrzymkach wspólnie z Czechami. I tak w 113-osobowej grupie przybyłej z Czechosłowacji w 1935 r. Czesi stanowili większość – 60 osób – jak donosił *Goniec Częstochowski*.

Takie wspólne pielgrzymki łagodziły zapewne lokalne antagonizmy narodowościowe, ale nie były w stanie przezwyciężyć ich w wymiarze państw.

Do października 1938 r., odnotowano 45 grup pątników z Czechosłowacji z udziałem prawie 6 tysięcy osób. Największe przybyły w 1933 r. – 800; w 1935 r.

¹³ *Gość czeski na Jasnej Górze* (1936, 5).

¹⁴ *Artykuł o Jasnej Górze* (1936, 7).

¹⁵ *Towarzystwo Przyjaciół Słowaków* (1937, 4).

¹⁶ *Pielgrzymka słowacka*, (1938, 5, 9); *Pielgrzymka słowacka w Częstochowie* (1938d,1; 1938b, 2); *Kurier Warszawski* (1938, 4). Por. J. Skowronek i in. (1977, 675).

– 700 uczestników. Po zajęciu Zaolzia przez wojska Polskie przybyła 1600-osobowa pielgrzymka pod przewodnictwem 8 kapłanów z dziękczynieniem za przyłączenie do Macierzy¹⁷.

Słowianie z południowej Europy

Na terenie Jugosławii, po zakończeniu I wojny światowej, początkowo traktowano Polonię jako pozostałość rozpadłego cesarstwa węgiersko-austriackiego. Dążono do opuszczenia Jugosławii przez Polaków, co stało się jednak niemożliwe przede wszystkim ze względów finansowych. Ministerstwo Spraw Zagranicznych szacowało w 1938 r. ich liczbę na 23,3 tys. osób.

W 1924 r. pielgrzymowała grupa katolików z Belgradu. W 1928 r. odnotowano obecność maturzystek wraz z dyrektorką i dwiema nauczycielkami z gimnazjum w Zagrzebiu¹⁸. Szkolna 17-osobowa pielgrzymka uczennic przybyła w 1929 r. z gimnazjum żeńskiego w Belgradzie.

W następnych latach dynamiki nabierała wymiana kulturalno-naukowa i handlowa Polski z innymi krajami, organizowano różne międzynarodowe kongresy i imprezy. Doszło do zorganizowania w 1931 r. Zjazdu polsko-jugosłowiańskiego przy okazji X Targów Poznańskich – Chorwaci, Serbowie, Słowacy (dziennikarze, kupcy, literaci i przemysłowcy) odwiedzili również Jasną Górę¹⁹.

Przedstawiciele Słowian południowych nawiedzali sanktuarium jasnogórskie w następnych latach przy podobnych okazjach – m.in. 170 lekarzy z Czechosłowacji i 80 z Jugosławii po Międzynarodowym spotkaniu w Poznaniu w 1933 r.²⁰.

Przejawem utrwalających się więzi z Chorwatami był artykuł *Częstochowa, święte miejsce dla wszystkich Polaków*, zamieszczony w dzienniku wydawanym w Zagrzebiu *Hrvatska Straza* (w 1933 r. nr 274) z okazji 15-lecia odzyskania niepodległości przez Polskę. Autor kończy artykuł zmiennymi słowami: *My, Chorwaci możemy być dumni z tego, że Polacy za czasów jeszcze wspólnej niedoli jeszcze pod Austriakami, najwięcej spomiędzy wszystkich narodów słowiańskich wykazywali nam sympatii i odczucia naszych cierpień. Toteż dziś, gdy potężna Polska święci piętnostolecie swego odrodzenia, wszystkie serca chorwackie zwracają się ku Polsce, od niej wyglądając podniesienia sztandaru Słowiańszczyzny*²¹.

Pątniczny charakter miała obecność delegacji Kościoła z terenów Jugosławii powracającej w 1937 r. z Międzynarodowego Kongresu Chrystusa Króla w Poznaniu. Biskupi Dionizy Nijarady z Kroacji i Grzegorz Rożman z Lublany celebrowali w Sanktuarium liturgię w obrządku greckokatolickim²².

¹⁷ *Pielgrzymka z Zaolzia* (1939, 4).

¹⁸ *Wycieczka maturzystek z Jugosławii* (19928,3).

¹⁹ Z. S. Jabłoński (1991, 242).

²⁰ *Lekarze z Czechosłowacji i Jugosławii na Jasnej Górze* (1933, 3).

²¹ *Chorwaci o Jasnej Górze* (1933, 614).

Wobec zdecydowanej dominacji Kościoła prawosławnego w Bułgarii, odnotowano jeszcze mniejszą obecność pielgrzymów-turystów z tego kraju na Jasnej Górze.

W 1929 r. na szczególną uwagę zasługuje przybycie grupy młodzieży z Bułgarii z duchownym prawosławnym. W tymże samym roku, 17 VIII pielgrzymował z osobami towarzyszącymi, abp Angelo Josef Roncalli, Wizytator Apostolski w Bułgarii, w związku z jubileuszem kapłaństwa²³. W roku 1936 kilka dni spędził w klasztorze jasnogórskim Paul Rahneff - redaktor dziennika Zornitza, wydawanego w Sofii²⁴. Tegoż roku Jasna Góra wzbudzała wyjątkowe zainteresowanie świata chrześcijańskiego m.in. dzięki Ogólnopolskiej Pielgrzymce Młodzieży Akademickiej połączonej ze ślubowaniami i zwołaniu I Plenarnego Synodu Kościoła w Polsce.

Na stosunkowo niewielką liczbę przedstawicieli Słowian południowych na Jasnej Górze znaczny wpływ wywierała niełatwa sytuacja ekonomiczna tamtejszych społeczności.

Francja

Z krajów pozasłowiańskich stosunkowo najczęściej pielgrzymów odnotowano z Francji. W dużym stopniu pozostawało to uwarunkowane więziami politycznymi i emocjonalnymi, jakie tworzyły się w przeszłości między narodem francuskim i polskim. Nie bez znaczenia było również istnienie w Częstochowie ok. 300 osobowej kolonii francusko-belgijskiej związanej z miejscowym przemysłem włókienniczym

Na Jasnej Górze wyrażało się to bezpośrednio po odzyskaniu niepodległości w obchodach święta narodowego Francji. Te dni, naznaczone uroczystymi celebracjami Mszy św. były faktycznie okazjami do modlitw wdzięczności za okazane Polakom poparcie polityczne i militarne w okresie zmagania o odzyskanie niepodległości. Odnośnie Francji były to również wyrazy wdzięczności także wobec Kościoła katolickiego w tym kraju, zwłaszcza Episkopatu Francji. Kard. Louis Joseph Luçon, abp Raims, nazywany prymasem Francji, skierował 1. XI 1915 r. list wzywający diecezjan do modlitwy i składek pieniężnych dla mieszkańców ziem polskich znajdujących się pod zaborami. Tenże hierarcha, w pełnym dramatyzmie liście, datowanym 15. VIII 1920 r. wzywał do udzielenia pomocy Polsce, zagrożonej przez armię sowiecką²⁵.

Święto Narodowe Francji w sanktuarium jasnogórskim zasadniczo obchodzono 14 lipca, łącząc je zazwyczaj ze świętowaniem rocznicy bitwy pod Grunwaldem. W 1919 r. we Mszy św. uczestniczył gen. Józef Haller i generał francuski D. Odry. Po jej zakończeniu na placu jasnogórskim odbyła się defilada wojska polskiego²⁶.

W tych obchodach również, obok przedstawicieli miejskich władz, brała udział

²² Z. S. Jabłoński (1989, 29).

²³ Dokonał wpisu w księdze Pamiątkowej: *Fiat pax in virtute tua Regina Poloniae. Et abundantia in turribus tuis* (1929, 6); M. Królik (1986, 50).

²⁴ N. Motylewski, *Kronika klasztoru jasnogórskiego: 1936-1937* (2949, 21).

²⁵ *Prymas Francji a Polska* (1921, 101-107).

²⁶ *Obchód Święta Narodowego Francji w Częstochowie* (1919, 2).

liczna kolonia francuska mieszkająca w Częstochowie. Miasto, obok modlitewnej solidarności z narodem francuskim, wyrażało swoją więź telegramem, kierowanym na adres ambasadora Francji w Warszawie²⁷.

Na kształtowanie atmosfery przyjaźni polsko-francuskiej wywierało wpływ Towarzystwo Przyjaźni z Polską – Les Amis de la Pologne założone w 1919 r. przez pisarkę Rose Bailly. Towarzystwo zaangażowało się w akcję zbierania podpisów pod „Petycją w sprawie respektowania praw polskich do Górnego Śląska” w 1921 r. Sporządzony dokument, z 6 mln. podpisów przekazano premierowi Aristide Briandowi z żądaniem poparcia przez rząd francuski na forum Rady Ambasadorów i Ligi Narodów roszczeń Polski do Górnego Śląska²⁸.

Rose Bailly w 1935 r. przybyła na Jasną Górę z 17. prezesami regionalnych oddziałów tego towarzystwa. Odpowiednikiem Towarzystwa Przyjaźni z Polską we Francji był w Częstochowie oddział Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Francuskiej. Jego członkowie podejmowali grupy pielgrzymów francuskich²⁹.

W Częstochowie i na Jasnej Górze wprost demonstrowano więzi przyjaźni przy okazji uroczystego podejmowania w 1923 r. marszałka Ferdynanda Focha, uważanego za czołowego stratega w pokonaniu Niemców. Marszałka witano jako bohatera -żołnierza i wzór katolika, któremu towarzyszyło kilku polskich generałów³⁰.

Przejawem współpracy hierarchii Kościoła katolickiego Francji i Polski była wizyta w 1924 r. kardynała L. Dubois z Paryża wraz z pięcioma biskupami w Polsce i na Jasnej Górze. Wśród nich znajdował się również abp Alfred Baudrillart, przyszły kardynał³¹.

W trosce o Polaków zamieszkałych we Francji wizyty duszpasterskie składali różni przedstawiciele Episkopatu Polski, a zwłaszcza biskup częstochowski Teodor Kubina, współpracujący z prymasem kard. Augustem Hlondem, który starał się o powiększenie liczby duszpasterzy pracujących wśród Polaków³².

Poczucie odpowiedzialności za Polonię przejawiał także, na miarę swych możliwości, rząd Rzeczypospolitej. Znamiennym wyrazem w tym względzie była niezwykle aktywność patriotyczna posła do Sejmu Ustawodawczego Rzeczypospolitej, Wandy Ładzińskiej³³.

Opublikowała ona książkę w języku francuskim (*La Montagne lumineuse*.

²⁷ Depesza m. Częstochowy do ambasadora Francji (1920, 3); *Święto 14 lipca i obchód Grunwaldzki* (1921, 2).

²⁸ W.L. (1982, 269-270).

²⁹ *Delegacja francuska na Jasnej Górze* (1935, 4); J.Maliszewski (1991, 37).

³⁰ *Kto z marsz. Fochem przybędzie do Częstochowy?* (1923, 3); Do komitetu liczącego 50 osób należał przeor P. Markiewicz, Komitet powitania i przyjęcia marszałka Focha w Częstochowie (1923); J.Zamoyski (1995, 59-71).

³¹ *AJG, Księga Gości: 1721-1930*, sygn. 897 s.597, 603; S.Wilk (1992, 411); A. Baudrillart (1859-1942, 55).

³² *Z przemówienia Ks. Kardynała Kakowskiego do Polaków – emigrantów w Paryżu* (1928, 276).

³³ *W. Ładzińska była posłanką do Sejmu Ustawodawczego w 1922 r. z ramienia Narodowej Organizacji Kobiet w Łodzi*, [w:] S. Koza red. (1938, 438-439).

Etude d'union franco-polonaise, Paris 1928) poświęconą Jasnej Górze zawierającą obszernie informacje związane nie tylko z historią Obrazu i klasztoru jasnogórskiego ale przede wszystkim o obecności Matki Bożej Jasnogórskiej w dziejach narodu polskiego³⁴. Studium to znalazło uznanie również ze strony Episkopatu Francuskiego, na czele z kard. L. Dubois. W roku 1927 Wanda Ładzina wygłosiła w kilkunastu miastach Francji ponad dwadzieścia przemówień z przeżyciami dla katolików francuskich i naszych wychodźców. W ciągu dwunastu lat w 100 miastach francuskich, głównie Alzacji i Lotaryngii odbyła spotkania w skupiskach Polaków, wygłaszając kilkaset referatów o Jasnej Górze i Bogarodzicy, Królowej Polski³⁵.

Na terenie Polski współpracowała ona z Ministerstwem Spraw Zagranicznych i jako przedstawicielka administracji państwowej towarzyszyła grupom pielgrzymkowym przybywającym z Francji łączącym pobyt na Jasnej Górze z odwiedzinami Warszawy i innych miast³⁶.

Religijność Polaków mieszkających we Francji w kontekście ulegającego laicyzacji społeczeństwa francuskiego wzbudzała coraz większe zainteresowanie Polską nie tylko hierarchii Kościoła katolickiego. Wyrazem tego było m.in. przybycie 19. VII 1930 r. księcia Henri de France w towarzystwie ministra Charles Benoist i hr. gen. de Gondrecourt³⁷. Solidarność z narodem francuskim wyrażano w sanktuarium również w podejmowaniu ambasadorów francuskich w Polsce. W 1926 r. odwiedził Jasną Górę ambasador J. Luroche, w 1935 r. ambasador L. Noël. Towarzyszył im przedstawiciel ministerstwa Spraw Zagranicznych³⁸.

W 1930 r., 27 lipca, pod przewodnictwem kapelana, ks. P. Doncoeur pielgrzymowało 50 studentów-skautów z Paryża, którzy poprzednio zwiedzili Kraków³⁹. W uroczystości Wniebowzięcia Matki Bożej, 15. VIII tego samego roku uczestniczyła pielgrzymka 23 studentów z Politechniki Paryskiej, na czele z założycielem Towarzystwa Przyjaciół Polski na tejże uczelni – P. Garnierem. Spotykali się oni również z członkami Koła Studentów w Częstochowie, Politechniki w Warszawie i Uniwersytetu w Wilnie⁴⁰.

Obchody jubileuszu 550-lecia Jasnej Góry stanowiły dla Francuzów kolejną okazję do pielgrzymowania. Odnotowano w 1932 r. obecność 30 studentów z sześciu ośrodków akademickich, należących do „Union Nationale des Etudiants Français”⁴¹.

³⁴ Recenzja książki W. Ładziny (1928, 375).

³⁵ P. Przeździecki (1933, 3).

³⁶ *W sprawie przyjęcia pielgrzymki francuskiej w Częstochowie* (1933, 3).

³⁷ *Księżę Paryża w Częstochowie* (1930, 3).

³⁸ *AJG*, 402 s.27; *Święto Francji na Jasnej Górze*, *Kurier Częstochowski* (1919, 3); *Dzisiejsze uroczystości na Jasnej Górze* (1921, 2); *Amb. Noël w Częstochowie* (1935, 4); *Ambasador Francji na Jasnej Górze* (1935, 4).

³⁹ *Wycieczka skautów francuskich w Częstochowie* (1930, 3).

⁴⁰ *Pielgrzymi z Paryża* (1930, 3).

⁴¹ *Wycieczka studentów francuskich w Częstochowie* (1932, 3).

⁴² J. Gocki (1932, 11-12).

Pielgrzymowali również alumni seminariów⁴².

Z honorami podejmowano w Częstochowie pielgrzymki katolików francuskich, m.in. 83-osobową, przybyłą pod przewodnictwem pisarza i członka Akademii Francuskiej J. Dossonvilla na kolejny obchód jubileuszu 550-lecia Jasnej Góry 15. VIII 1933 r. Na dworcu kolejowym, udekorowanym flagami o barwach narodowych Francji i Polski, witano gości hymnem narodowym Francji i przemówieniami przedstawicieli Komitetu Przyjęcia. J. Dossonvill w odpowiedzi podkreślił: *Polska we Francji ma szczerego sprzymierzeńca i jeśli kiedykolwiek znalazła się w groźnej sytuacji lub potrzebie, to naród francuski stanie u boku bratniego narodu polskiego, niosąc mu niezłomnie wierne serce i dłoń skutecznej pomocy*⁴³. Uroczystość w sanktuarium miała również charakter narodowego święta, bowiem składano dziękczynienie za zwycięstwo odniesione nad armią sowiecką przed 15 laty pod Warszawą.

Pobyt w sanktuarium francuskich elit kulturalnych pozwalał im lepiej zrozumieć specyfikę religijności polskiego społeczeństwa. Abp Alfred Baudrillart pozostawał pod swoistym urokiem Polaków mieszkających we Francji i Polski, którą odwiedził już w 1906 r. Pielgrzymując z 70-osobową grupą inteligencji w 1933 r. wyraził swoje przekonanie o miejscu Jasnej Góry w życiu polskiego narodu *Kto nie odwiedził i nie poznał Częstochowy, tego miejsca uświęconego miłością i patriotyzmem, ten nie może sobie pochlebiać, że zna Polskę jako taką*⁴⁴. Po powrocie uczestnicy pielgrzymki opublikowali w prasie paryskiej i prowincjonalnej 300 artykułów o Jasnej Górze, Kościele w Polsce i życiu w naszym kraju⁴⁵.

W podtrzymywaniu więzi katolików francuskich i polskich uczestniczyli przedstawiciele ambasady Francji w Warszawie. W Kaplicy Matki Bożej złożyli 2. II 1934 r. srebrne emaliowane wotum z emblematem Francji na ręce generała Zakonu Paulinów o. Piusa Przeździeckiego, który odprawił Mszę św. w intencji Francji i Polski⁴⁶.

Przy okazji wizyt składanych przez francuskich intelektualistów, twórców kultury w Polsce, niektórzy z nich nawiedzali Jasną Górę, m.in. w 1934 r. odnotowano obecność filozofa chrześcijańskiego Jacquesa Maritaina⁴⁷.

W 1937 r. miała miejsce pielgrzymka z Francji, uznawana za narodową manifestację przyjaźni polsko-francuskiej. Przewodniczył jej biskup Piotr Gerlier, ordynariusz Tarbes i Lourdes, który przekazał specjalne wotum – chorągiew ofiarowaną przez abp. Lyonu⁴⁸. Lourdes stanowiło dla Polaków mieszkających

⁴³ Z pobytu pielgrzymki francuskiej w Częstochowie (1933, 3).

⁴⁴ Z. S. Jabłoński (1989, 20); A. Baudrillart (1925, 20-26).

⁴⁵ Artykuły ukazały się m.in. w *La Croix, L'Laube, Journal, Les Amises Catholiques Françaises* i prowincjonalnych *Journal de Rouen, Courier de Pas-de-Calais, Journal aou Midi*.

⁴⁶ *Symbol przyjaźni polsko-francuskiej w cudownej kaplicy na Jasnej Górze* (1934); *Uroczyste wręczenie wotum ofiarowanego przez Francuzów* (1934, 1); *Hołd Katolickiej Francji dla Najświętszej Maryi Panny w Cudownej Kaplicy na Jasnej Górze w dniu 2-go lutego* (1934, 3).

na terenie Francji niejako sanktuarium zastępcze i tam już w XIX w. wpisywali swoją obecność poprzez składane wota i sztandary z wizerunkiem Matki Bożej Jasnogórskiej⁴⁹.

Udająca się w 1938 r. delegacja pielgrzymów francuskich na Kongres Eucharystyczny w Budapeszcie, pod przewodnictwem bp. Grente, członka Akademii Francuskiej, zatrzymała się na Jasnej Górze⁵⁰. W tym samym roku 16 lipca odnotowano również obecność 38 harcerzy francuskich⁵¹.

Przedstawiciele (45 osób, w tym 10 księży) Akcji Katolickiej z Paryża, zaproszeni przez Episkopat, aby dzielili się swoimi doświadczeniami organizacyjnymi, nawiedzili również w 1938 r. sanktuarium jasnogórskie⁵².

Zróznicowana społecznie migracja pątnicza z Francji, łącząca z pielgrzymowaniem poznanie Polski i utrzymywanie więzi naukowych i kulturalnych z polskimi ośrodkami, zapewne wносиła wkład w utrwalanie przyjaźni między społeczeństwem polskim i francuskim. Wśród nawiedzających Jasną Górę pielgrzymów z Francji nie brakowało dziennikarzy. Oni dzielili się często na łamach różnych periodyków swoimi przeżyciami i obserwacjami⁵³.

Przy okazji intensywnych kontaktów z przedstawicielami Kościoła we Francji i obserwacji życia religijnego w tamtym kraju, niektórzy polscy publicyści podejmowali interesujące konstatacje. Ks. Jan Piwowarczyk, redaktor Głosu Narodu opublikował w 1939 r. artykuł *Pielgrzymki jasnogórskie i odrodzenie katolickie*. W szerokim kontekście wykazał bezsens politycznych interpretacji pielgrzymek na Jasną Górę przez co starano się pomniejszyć lub zanegować ich religijne znaczenie. Zarysowując tło religijno-społeczne dokonał równocześnie oceny i porównania katolicyzmu w Polsce z katolicyzmem we Francji. Wskazał szerokie oddziaływanie polskiego katolicyzmu, który wymaga pogłębienia intelektualnego w duchu humanizmu proponowanego przez J. Maritain'a „Humanisme integral”⁵⁴.

⁴⁷ J. Maritain odbył spotkania w miastach uniwersyteckich: Poznaniu i Wilnie a także w Laskach k. Warszawy. Z. Kałuża, W. Tkaczuk (1963, 45).

⁴⁸ *Pielgrzymka francuska na Jasnej Górze* (1937, 132).

⁴⁹ Abp P. Gerlier w wywiadzie udzielonym wówczas Polskiej Katolickiej Agencji Prasowej powiedział: *najbardziejżeż zaś może zbliżyć nasze narody ową łączność duchową polegającą na kulcie Niepokalanej. Ta sama przeciwieństwo Najświętsza Panna, która czczona jest przez was jako Królowa Korony Polskiej, jest ośrodkiem najwyższej czci całej Francji w świętej grotcie w Lourdes. Nie zapomnimy nigdy głębokiego wrażenia jakie wywarł nazajutrz po klęsce Francji przyjazd delegacji polskiej ze sztandarem z pięknie wyhaftowaną nań Matką Boską Częstochowską, okrytym kirem na znak żałoby narodowej, z przepięknym napisem, by mieć nadzieję i czekać wraz z Francją Arcybiskup pokazał dziennikarzom Journal de la Grotte z lutego 1921 r. z fotografią tego sztandaru. Z. S. Jabłoński (1989d, 7-32; 1985b,21)*

⁵⁰ *Goniec Częstochowski* (1938d, 4; 1938b, 4).

⁵¹ *Goniec Częstochowski* (1938c, 5).

⁵² *Pielgrzymka z Paryża* (1938, 6).

⁵³ Tytułem przykładu: *Bernard de Jouvenal w tygodniku Candide opisał swoje wrażenia z pobytu w Polsce* (1939, 5).

⁵⁴ Z. S. Jabłoński (1996, 176).

Włochy

Z Włoch stosunkowo najwięcej, chociaż w niewielkich grupach, przybywali duchowni. Często jako przedstawiciele Stolicy Apostolskiej pracujący w Nuncjaturze w Warszawie, a także uczestniczący w międzynarodowych kongresach organizowanych w Polsce. W 1932 r. w sanktuarium jasnogórskim wystąpił Chór Sykstyński z Watykanu⁵⁵.

Węgry

Na kształtowanie się natężenia ruchu pielgrzymkowego z Węgier na Jasną Górę znaczący wpływ wywierała tradycja pochodzenia paulinów jasnogórskich z Węgier, jak również polityka państwa polskiego.

Jedną z pierwszych odnotowanych pielgrzymek o charakterze wycieczkowym stanowiła 50-osobowa grupa inteligencji węgierskiej zorganizowana w 1926 r. przez Izbę Handlową Polsko-Węgierską, dla której Jasna Góra stanowiła jeden z etapów poznawania Polski. Ich pobyt w sanktuarium posiadał charakter religijny. Satysfakcją dla nich stanowiło płomienne powitanie przez o. Mariana Thota – Węgra i celebrowana Msza św. w Kaplicy Cudownego Obrazu⁵⁶.

Jubileusz 550-lecia Jasnej Góry stanowił okazję dla oficjalnej pielgrzymki Węgrów (24 IX 1933) z Budapesztu pod przewodnictwem abp. Gyula Zichy (10 księży oraz 30 przedstawicieli arystokracji)⁵⁷.

Nowy niejako okres w dziejach więzi Jasnej Góry z Węgrami naznaczyła 34-osobowa pielgrzymka przybyła z Budapesztu 9. V 1934 r., celem złożenia hołdu Matce Bożej Jasnogórskiej i zabrania ze sobą na stały pobyt pięciu paulinów do nowego klasztoru w Budapeszcie, zlokalizowanego na górze Gellerta⁵⁸. Tegoż roku przybył do sanktuarium jasnogórskiego kard. Justyn Seregi, prymas Węgier z grupą inteligencji, a także prezes ministrów węgierskich Charles Huszar wraz z synem⁵⁹. W tym samym roku na Jasnej Górze występował chór węgierski⁶⁰.

Pełen zapału przeor klasztoru w Pecs o. Michał Zembruski szybko zdobywał społeczne uznanie wśród Węgrów. W 1936 r. zorganizował on pielgrzymkę przedstawicieli świata naukowego z Budapesztu i z innych miast z udziałem ośmiu księży⁶¹. W tym też roku opublikowano monumentalne wydawnictwo *Polska i Węgry. Stosunki polsko-węgierskie w historii. Kultura i gospodarka* pod redakcją Karola

⁵⁵ Już przybył Chór Sykstyński (1932, 5).

⁵⁶ Goście węgierscy w Częstochowie (1926, 5).

⁵⁷ Pielgrzymka arystokratów węgierskich (1932, 24).

⁵⁸ Pielgrzymka węgierska na Jasnej Górze (1934, 238).

⁵⁹ Prymas węgierski Seregi oraz 50 Węgrów na Jasnej Górze (1933, 5); P.Kraszewski: Polacy na Węgrzech (1992, 551-558); Z Jasnej Góry (1934, 2).

⁶⁰ Znów Węgrzy w Częstochowie (1934, 1).

⁶¹ Pielgrzymka inteligencji węgierskiej (1936, 25).

Huszara, byłego premiera Węgier (Budapest-Warszawa 1936)⁶².

Swoją działalność rozwijały Stowarzyszenia Przyjaźni Polsko-Węgierskiej i Węgiersko-Polskiej w Polsce i na Węgrzech. W grupie 504 harcerzy z Węgier, która z okazji Międzynarodowego Zlotu Harcerzy w Spale w 1935 r. odwiedziła Jasną Górę, nie odnotowano ilu wśród nich było polskiego pochodzenia. Koniunkturalne polityczne więzi między Polską a Węgrami sprzyjały działalności organizacji polonijnych⁶³.

Inny charakter miała okazjonalna pielgrzymka 63 duchownych z Budapesztu przybyła w 1937 r. w drodze do Poznania na Kongres Krajowy Eucharystyczny. Niektórzy z nich również zatrzymali się na Jasnej Górze w drodze powrotnej na Węgry⁶⁴.

Wyjątkowy charakter miała pielgrzymka zorganizowana przez paulinów z Budapesztu, która przybyła w 1939 r. wraz z siedmiu młodymi Węgrami na uroczystość złożenia przez nich ślubów zakonnych. Paulinom węgierskim towarzyszyło sto osób, zapewne przedstawiciele ich rodzin. Złożyli oni również wotum – herb królestwa Węgier⁶⁵. W 1939 r. przybyła również pielgrzymka kolejarzy węgierskich z Budapesztu z własną orkiestrą i chórem⁶⁶.

Odnowione więzi polsko-węgierskie, także poprzez pielgrzymki z Węgier, nie pozostawały zapewne bez wpływu na życzliwość okazywaną polskim emigrantom w czasie II wojny światowej.

Austria

Wśród pielgrzymów przybywających z Środkowej Europy zaznaczyły swoją obecność pielgrzymki z Austrii – jednego z dawnych państw zaborczych. W 1931 r. odnotowano kilkunastoosobową pielgrzymkę z Wiednia. W 1932 r. – roku jubileuszowym Jasnej Góry przybyła również delegacja ze stolicy Austrii. Z kolei motywem dla innej grupy był obchodzony w 1933 r. jubileusz 250-lecia zwycięstwa pod Wiedniem odniesionego przez króla Jana III Sobieskiego nad Turkami. Jasna Góra świętowała to wydarzenie na zakończenie obchodów jubileuszu 550-lecia. Pielgrzymi wiedeńscy z dużym pietyzmem interesowali się trofeami zdobytymi przez polskiego króla, eksponowanymi w sanktuarium⁶⁷. W 1936 r. przybyła pod

⁶² W tym dziele, liczącym ponad 400 stron, wydanym w języku polskim i węgierskim, znalazł się artykuł abp. Gyula Zichego *Kult narodu polskiego dla Najświętszej Maryi Panny i Jasna Góra* (169-171), natomiast M. Zembrzusi zamieścił opracowanie pod znamiennym tytułem: *Czy Węgrom zawdzięczamy Cudowny Obraz Częstochowskiej Madonny* (171-172).

⁶³ Z. S. Jabłoński (2000, 417).

⁶⁴ *Pielgrzymka księży z Budapesztu w Częstochowie* (1937d, 4, 1937b, 4).

⁶⁵ *Pielgrzymka Węgrów w Częstochowie* (1939, 418).

⁶⁶ *Pielgrzymka węgierska* (1939, 6).

⁶⁷ M. Królik (1986, 50).

przewodnictwem ks. Fr. Unterhofera kilkudziesięcioosobowa grupa na uroczystość Matki Bożej Wniebowziętej, z którą łączono świętowanie kolejnej rocznicy Cudu nad Wisłą⁶⁸.

Anglia

W ramach więzi rozwijających się między Episkopatami na uwagę zasługuje przybycie do sanktuarium kard. Francis'a Bourne, arcybiskupa Westminster 11-12 V 1927 r. Liczna obecność pielgrzymów, a także kontakty z Polonią spowodowały znaczącą wypowiedź kardynała z Londynu na temat Jasnej Góry: „forteca waszej wiary”⁶⁹. Kard. Francis Bourne ponownie odwiedził Jasną Górę 16. VII 1929 r. z grupą przedstawicieli katolickiej elity angielskiej, zainteresowanej Targami Poznańskimi. Specjalne nabożeństwo odprawił dla nich bp ordynariusz częstochowski T. Kubina⁷⁰.

Z Wysp Brytyjskich odnotowano w 1929 r. na Jasnej Górze wycieczkę katolików zorganizowaną przez biuro turystyczne w Londynie⁷¹.

Względy polityczne decydowały o obecności ambasadorów Anglii w Polsce. W obchodzonych uroczystościach 550-lecia Jasnej Góry 26 .VIII 1932 r. uczestniczył nieoficjalnie ambasador angielski w Polsce lord Erskine z rodziną⁷².

Zainteresowanie kulturą polską znajdowało wyraz w przybywaniu do Polski dziennikarzy i poetów. Wśród nich należy szczególnie podkreślić obecność 16. i 17. IX 1928 r. pisarza i poety Hilarego Belloca, który nawet pod wpływem doznanych przeżyć poświęcił Matce Bożej Jasnogórskiej utrwalaony w literaturze wiersz *Ballade to Our Lady of Czestochowa*.

J. Zbudniewek pisze o tym poemacie: *W pięknych poetyckich zwrotach autor kieruje do Najświętszej Panny słowa uwielbienia i prośby wobec szalejącej wokół burzy. Portem i przystanią pełnym światłem w ciemności jest Matka. Prosi ją przeto o zbroję i miecz, co odwraca klęskę, o odwagę i wiarę dającą zwycięstwo*⁷³.

W uroczystość Wniebowzięcia NMP i obchodu 15 rocznicy Cudu nad Wisłą 15. VIII 1935 r. Jasną Górę odwiedził ambasador Anglii w Polsce sir Wilyangens.

Kontakty tworzące się w kontekście pielgrzymowania jasnogórskiego i klimacie politycznym związanym z tworzeniem frontu antyniemieckiego wpłynęły korzystnie na więzi narodu angielskiego z Polakami w czasie II wojny światowej i otwarcia się dla Polaków po jej zakończeniu.

⁶⁸ Pielgrzymka (1936, 4).

⁶⁹ Znaczenie i skutki wizyty ks. kard. Bourn'e w Polsce (1927, 284-285).

⁷⁰ Niedziela (1929, 384).

⁷¹ Czas (1929, 2).

⁷² Ambasador angielski na Jasnej Górze (1932, 435).

⁷³ Tekst spolszczonej *Ballady* powieliła w 1944 r. podziemna oficyna w Warszawie, a potem wiele następnych wydawnictw. R. Winiarek, Hilaire Joseph Peter Belloc, *Gazeta Częstochowska* (2002)

Rumunia

W obrębie Wielkiej Rumunii powstałej w 1918 r. znalazło się prawie 80 tys. ludności etnicznie polskiej. Jakkolwiek państwo rumuńskie zapewniało o prawie mniejszości narodowych do własnej kultury, to jednak równocześnie prowadziło politykę asymilacji tychże grup narodowych, co także objęło Polonię. Duszpasterstwo polskie i organizacje polonijne starały się mimo tego podtrzymywać świadomość narodową ludności polskiej, a zwłaszcza młodego pokolenia Polaków. Stąd też wśród 8. pielgrzymek przybyłych z tego państwa, dominują młodzieżowe grupy – 6. Harcerze brali udział w różnych imprezach urządzanych dla młodzieży polskiej z zagranicy i przy tej okazji nawiedzali Jasną Górę. Tak było m.in. w 1935 r. – 46 harcerzy z Czerniejowic w drodze powrotnej ze Złotu Harcerstwa w Spale z prezesem Edwardem Ludwiczakiem i redaktorem *Kuriera Polskiego* Stanisławem Knausem⁷⁴.

W 1928 r. sodalicja Mariańska z Czerniejowic zorganizowała pielgrzymkę do jasnogórskiego Sanktuarium połączoną z wycieczką do Krakowa.

Belgia

Belgowie odwiedzający Polskę również przybywali na Jasną Górę. Wśród nich należy odnotować obecność belgijskiego ministra przemysłu Heynona, który prawdopodobnie 23. VIII 1929 r. połączył pielgrzymkę z wizytą w zakładzie włókienniczym Motte⁷⁵. Największa pielgrzymka z Belgii – 100 osób, przybyła w 1937 r.⁷⁶

Kraje skandynawskie

Stosunkowo nieliczna była Polonia w krajach skandynawskich. W najgorszym położeniu znajdowali się polscy robotnicy w Danii (ok. 15 tys. w 1935 r.) rozproszeni wśród ludności protestanckiej. W tej sytuacji groziło im wynarodowienie i protestantyzacja. Od 1928 r. z Danii przybyło 7 grup z udziałem około 200 osób. Najbardziej liczna, bo 60-osobowa, przybyła w związku z II Ogólnoświatowym Zjazdem Polaków. Przeor N. Motylewski poświęcił wtedy sztandar dla Związku Polaków w Danii w Kaplicy Matki Bożej⁷⁷. W 1937 r. pielgrzymowali rodacy pracujący na roli w Jutlandii. Do rangi symbolu urosła pielgrzymka – wycieczka 9 harcerzy w 1929 r., gdyż w tym czasie w Danii działało 9 drużyn harcerskich.

Odnotowano 11-osobową grupę przedstawicieli 700-osobowej Polonii w Finlandii, która w 1934 r. przy okazji udziału w II Ogólnoświatowym Zjeździe Polaków odwiedziła Jasną Górę. Polonia, stanowiąca diasporę katolików wśród protestanckiej ludności tego kraju, nie doświadczała trudności ze strony państwa w kultywowaniu tradycji narodowych ściśle zespolonych z życiem religijnym. Polacy znajdowali

⁷⁴ *Harcerze polscy z Rumunii na Jasnej Górze* (1935, 21).

⁷⁵ *Belgijski minister w Częstochowie* (1929, 2).

⁷⁶ *Belgowie w Częstochowie* (1937, 8).

⁷⁷ *Wycieczka Polaków z Danii* (1934, 3).

całkowite zrozumienie i poparcie ze strony bp. J. Buchse, z pochodzenia Flamanda, który nauczył się języka polskiego, aby owocniej mógł pełnić swoją duszpasterską posługę. Pragnąc lepiej poznać mentalność naszych rodaków, biskup z Helsinek przybył do Polski na Międzynarodowy Kongres Misyjny w Poznaniu (1927), a przy tej okazji odwiedził narodowe Sanktuarium Polaków.

Ewenement na Jasnej Górze stanowiło przybycie konsula szwedzkiego Torstena Bergendhala 5-6 I 1936 r., oraz w tym samym roku, dwóch pastorów protestanckich przybyłych ze Szwecji: Goethe Kronwalda z Malmö i Johana Ljungdahi z Trallenborgu z żoną. Uczestniczyli oni w procesji Bożego Ciała na Jasnej Górze⁷⁸.

Łotwa i Estonia

Spośród krajów nadbałtyckich Polonia liczebnie najliczniejsza zamieszkała na Łotwie (ok. 100 tys. w 1925 r.), kraju o ludności głównie protestanckiej. Cieszyła się przychylnością abp. A Springowicza i bp. J. Ramcansa, który odwiedził Jasną Górę. Odnotowano stamtąd 9 grup ponad 300 osób, najliczniejsza, 150-osobowa w 1929 r., przybyła z Dyneburga, który stanowił duży ośrodek polonijny. Dobrze zorganizowane szkolnictwo na Łotwie reprezentowała zaledwie grupa 24 gimnazjalistów w 1926 r.⁷⁹ Z Estonii odnotowano obecność dwóch grup z udziałem 20 osób.

Niemcy i Śląsk

Odrębnego opracowania wymaga pielgrzymowanie Polonii z terenów Niemiec i Polaków zamieszkujących na Śląsku poza granicami Rzeczypospolitej z racji skomplikowanej sytuacji politycznej. Wymagało ono ze strony Polaków dużej determinacji, szczególnie po objęciu władzy przez Hitlera. Pewnych informacji liczbowych dostarcza mapa.

Normalizowanie się życia społecznego i politycznego w Polsce pozwoliło Kościołowi na organizowanie międzynarodowych spotkań. Dawał tym samym wyraz woli brania pełnego udziału w życiu Kościoła powszechnego. Przy tych okazjach większość zagranicznych uczestników pielgrzymowała na Jasną Górę w Częstochowie. Tak było w roku 1927 w związku z Międzynarodowym Kongresem Misyjnym w Poznaniu i podobnie ze zjazdem studentów katolickich *Pax Romana* odbytym w tym samym roku w Warszawie. Na Jasnej Górze uczestniczyli w uroczystości Wniebowzięcia NMP. Wielki Międzynarodowy Kongres Chrystusa Króla zorganizowany przez kard. A. Hlonda odbył się w czerwcu 1937 r. w Poznaniu, a we wrześniu doszedł do skutku międzynarodowy kongres przeciwalkoholowy w Warszawie dzięki zabiegom kard. Aleksandra Kakowskiego⁸⁰.

Zasięg jasnogórskiego ruchu pątniczego przed rokiem 1939 obejmował kontynent europejski z wyjątkiem: Hiszpanii i Portugalii, a także Grecji. Liczby

⁷⁸ Konsul szwedzki w Częstochowie (1936, 3); *Goście szwedzcy* (1936, 5).

⁷⁹ R. Stankiewicz (1996, 107-115).

⁸⁰ Kongres studentów *Pax Romana* w Częstochowie (1927, 1368); E. Wyczawski (1979, 67).

Ryc. 1. Pielgrzymki z Europy na Jasną Górę w latach 1921-1939

uczestników jasnogórskiego ruchu pątniczego dalekie pozostają od imponujących, jednak większość pielgrzymów zagranicznych reprezentowała elity społeczne i zawodowe swoich krajów, wywierające wpływ na kształtowanie świadomości społecznej w różnym zakresie z międzynarodowym włącznie.

Dla wielu pielgrzymów pobyt w sanktuarium stanowił ważny element podróży po Polsce, gdzie nawiązywano kontakty z różnymi środowiskami, najczęściej

twórczymi i naukowymi. Tym samym pielgrzymki na Jasną Górę przyczyniały się do wzmocnienia więzi między narodami wynikających ze współpracy w różnych dziedzinach, a zwłaszcza na płaszczyźnie kultury.

Dążenia do jednoczenia się narodów nie zostały zniweczone przez II wojnę światową ani przez dokonany w jej wyniku podział Europy na blok komunistyczny i kapitalistyczny i mimo trudności ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę z krajów europejskich nie ustawał. Będzie on zapewne spełniał dalej funkcje integracyjną w budowaniu jedności europejskiej.

Literatura

- Baudrillart A., *Lexikon Theologie der Kirche (1859-1942)*, t.II, J.Höfer, K.Rahner (red.), Freiburg.
- Baudrillart A., 1925, *Les évêques français en Pologne*, Les amitiés catholiques françaises, Paris.
- Gocki J., 1932, *Sprawozdanie z wakacji spędzonych w kraju przez kleryków i studentów z Francji*, *Więści z Polski*, 5, 12.
- Jabłoński Z.S., maszynopis, *Pielgrzymowanie Polonii na Jasną Górę w okresie międzywojennym*.
- Jabłoński Z.S., 1984, *Jasna Góra, ośrodek kultu maryjnego*, RW KUL, Lublin.
- Jabłoński Z.S., 1989a, *Doświadczenie z Lourdes (1)*, *Jasna G.*, 7, 8 (70).
- Jabłoński Z.S., 1989b, *Doświadczenie z Lourdes (2)*, *Jasna G.*, 7, 9 (71).
- Jabłoński Z.S., 1989c, *Jasnogórski watek w tysiącleciu chrześcijaństwa Rusi-Ukrainy*, *Jasna G.*, 7, 12, (63).
- Jabłoński Z.S., 1991, *Jasna Góra jest w Europie*, [w:] K.Kunz (red.), *Tyś Wielką Chlubą Naszego Narodu*, Częstochowa, Jasna Góra
- Jabłoński Z.S., 1996, *Dynamika ruchu pielgrzymkowego na Jasną Górę w okresie II Rzeczypospolitej*, [w:] A.Jackowski i in. (red.), *Przestrzeń i sacrum. Geografia kultury religijnej w Polsce i jej przemiany w okresie od XVII do XX wieku na przykładzie ośrodków kultu i migracji pielgrzymkowych*, Wyd. IG UJ, Kraków.
- Jabłoński Z.S., 2000, *Młodzi na pątniczych szlakach ku Jasnej Górze, Pielgrzymowanie na Jasną Górę w czasie i przestrzeni*, Wyd. WSJOIE, Częstochowa.
- Kałuża Z., Tkaczuk W., 1963, *Jacques Maritain w Polsce*, *Więź*, 6, 2 (58).
- Karaszewski P., 1992, *Polacy na Węgrzech*, [w:] B. Szydłowska-Ceglowa (red.), *Polonia w Europie*, PAN, Poznań.
- Koza S., (red.), 1938, *Ładzina ze Szczuków Wanda, Czy wiem, kto to jest?*, Warszawa.
- Królik M., 1986a, *Kalendarz wydarzeń jasnogórskich (8)*, *Jasna G.*, 4, 8 (34).
- Królik M., 1986b, *Kalendarz wydarzeń jasnogórskich (9)*, *Jasna G.*, 4, 9 (35).
- Kunz K., (red.), 1991, *Tyś Wielką Chlubą Naszego Narodu*, Wyd. Zakonu Paulinów, Częstochowa, Jasna Góra.
- Maliszewski J., 1991, *Niepodległość Polski w literaturach zachodnioeuropejskich*, *Ziemia Częstoch.*, 17.
- Maślikowski S., 1998, *Maryjna twórczość w jasnogórskich archiwaliach 1918-1938*, [w:] M. Batorek i in. (red.), *Almanach Częstochowy*, Wyd. Tow. Przyj. Częstochowy, Częstochowa.
- Motylewski N., *Kronika klasztoru jasnogórskiego: 1936-1937*, Archiw. OO.Paulinów na Jasnej G., 2949.
- Polskaja nacjonalnaja cerkow*, 1903, [w:] *Sobranije socinenij (1897-1900)*, t.8, Petersburg.
- Przeździecki P., 1939, *Dziennik czynności i zdarzeń*, Archiw. OO.Paulinów na Jasnej G.
- Skowronek J., Tanty M., Wasilewski T., 1977, *Historia Słowian południowych i zachodnich*, PWN,

Warszawa.

- Stankiewicz R., 1996, *Z dziejów oświaty polskiej w Łatgalii w okresie międzywojennym*, *Studia Polonijne*, 17.
- Szafraniec K., 1980, *Z dziejów Jasnej Góry*, Wyd. ATK, Warszawa.
- Tomasik M., 1909, *Do Braci Czechów*, (druk ulotny), Praga-Warszawa.
- Wilks S., 1992, *Episkopat Kościoła Katolickiego w Polsce w latach 1918-1939*, Wyd. Salezjańskie, Warszawa.
- W.L., 1992, *Les Amis de la Pologne*, [w:] F. Hawranek i in. (red.), *Encyklopedia Powstań Śląskich*, Wyd. Inst. Śląski, Opole.
- Wyczawski E., 1979, *Działalność religijna i społeczna*, [w:] *Historia Kościoła w Polsce*, t. II 1764-1945, cz. 2 1918-1945, Pallotinum, Poznań-Warszawa.
- Zamojski J., 1995, *Pomoc Francji w odzyskaniu przez Polskę niepodległości*, [w:] Cz. Bloch, Z. Zieliński (red.), *Powrót Polski na mapę Europy, Sesja naukowa poświęcona 70. rocznicy Traktatu Wersalskiego*, RU KUL, Lublin.
- Zembrzuski M., 1936, *Czy Węgrom zawdzięczamy Cudowny Obraz Częstochowskiej Madonny*, [w:] K. Huszar (red.), *Polska i Węgry. Stosunki polsko-węgierskie w historii. Kultura i gospodarka*, Budapeszt-Warszawa.
- Zichy G., 1936, *Kult narodu polskiego do Najświętszej Maryi Panny i Jasna Góra*, [w:] K. Huszar (red.), *Polska i Węgry. Stosunki polsko-węgierskie w historii. Kultura i gospodarka*, Budapeszt-Warszawa.

Artykuły prasowe

- Ambasador angielski na Jasnej Górze*, 1932, *Niedziela*, 7, 36.
- Ambasador Francji na Jasnej Górze*, 1935, *Kurier Warszawski*, 115, 226.
- Ambasador Noel w Częstochowie*, 1935, *Czas*, 87, 333.
- Artykuł o Jasnej Górze*, 1936, *Goniec Częstoch.*, 31, 201.
- Belgijski minister w Częstochowie*, 1929, *Expres Częstoch.*, 5, 193.
- Belgowie w Częstochowie*, 1937, *Głos Częstoch.*, 2, 160.
- Candide*, 1939, 14, 135.
- Chorwaci o Jasnej Górze*, 1933, *Niedziela*, 8, 51.
- Czas*, 1929, 80, 204.
- Delegacja francuska na Jasnej Górze*, 1935, *Goniec Częstoch.*, 30, 206.
- Depesza m. Częstochowy do ambasadora Francji*, 1920, *Goniec Częstoch.*, 15, 158.
- Dzisiejsze uroczystości na Jasnej Górze*, 1921, *Goniec Częstoch.*, 16, 151.
- Gazeta Częstochowska*, 2002, 9, 539.
- Goniec Częstochowski*, 1938a, 33, 119.
- Goniec Częstochowski*, 1938b, 140.
- Goniec Częstochowski*, 1938c, 162.
- Goniec Częstochowski*, 2002, 9, 539.
- Goście słowaccy w Częstochowie*, 1927, *Nowy Expres Częstoch.*, 3, 168.
- Goście szwedzcy*, 1936, *Kurier Warszawski*, 116, 164.
- Goście węgierscy w Częstochowie*, 1926, *Goniec Częstoch.*, 20, 209.
- Gość czeski na Jasnej Górze*, 1936, *Kurier Warszawski*, 116, 357.
- Harczerze polscy z Rumunii na Jasnej Górze*, 1935, *Kurier Warszawski*, 115, 204.
- Hołd katolickiej Francji dla Najświętszej Maryi Panny w Cudownej Kaplicy na Jasnej Górze*

- w dniu 2-go lutego, 1934, *Goniec Częstoch.*, 29, 26.
- Już przybył Chór Sykstyński, 1932, *Goniec Częstoch.*, 27, 206.
- Kongres studentów „Pax Romana” w Częstochowie, 1927, *Niedziela*, 2, 35.
- Konsul szwedzki w Częstochowie, 1936, *Goniec Częstoch.*, 31, 5.
- Księżę Paryża w Częstochowie, 1930, *Goniec Częstoch.*, 25, 169.
- Księżę z Westfalii, 1903, *Dzwonek Częstoch.*, 3, 8.
- Kto z marszałkiem Fochem przybędzie do Częstochowy?, 1923, *Goniec Częstoch.*, 19, 98.
- Kurier Warszawski*, 1938, 118, 224.
- Lekarze z Czechosłowacji i Jugosławii na Jasnej Górze, 1933, *Goniec Częstoch.*, 28, 216.
- Niedziela*, 1929, 4, 36.
- Niedziela*, 1934, 9, 30.
- Niedziela*, 1934, 9, 31.
- Obchód święta narodowego Francji w Częstochowie, 1919, *Goniec Częstoch.*, 14, 150.
- Pielgrzymi z Paryża, 1930, *Goniec Częstoch.*, 25, 189.
- Pielgrzymka, 1936, *Goniec Częstoch.*, 31, 190.
- Pielgrzymka arystokratów węgierskich, 1932, *Kurier Warszawski*, 112, 265.
- Pielgrzymka czechosłowacka na Jasnej Górze, 1933, *Niedziela*, 8.
- Pielgrzymka francuska na Jasnej Górze, 1937, *Niedziela*, 12, 12.
- Pielgrzymka inteligencji węgierskiej, 1936, *Kurier Warszawski*, 116, 189.
- Pielgrzymka księży z Budapesztu w Częstochowie, 1937a, *Goniec Częstoch.*, 32, 146.
- Pielgrzymka księży z Budapesztu w Częstochowie, 1937b, *Goniec Częstoch.*, 32, 147.
- Pielgrzymka słowacka, 1938, *Gość Niedzielny*, 45, 227.
- Pielgrzymka słowacka w Częstochowie, 1938a, *Pol. Katolicka Agencja Prasowa*, 12, 192.
- Pielgrzymka słowacka w Częstochowie, 1938b, *Pol. Katolicka Agencja Prasowa*, 12, 194.
- Pielgrzymka węgierska, 1939, *Kurier Warszawski*, 119, 228.
- Pielgrzymka węgierska na Jasnej Górze, 1934, *Niedziela*, 9, 20.
- Pielgrzymka Węgrów w Częstochowie, 1939, *Nasza Sprawa*, 7.
- Pielgrzymka z Paryża, 1938, *Kurier Warszawski*, 118, 150.
- Pielgrzymka z Zaolzia, 1939, *Kurier Warszawski*, 119, 188.
- Polska Katolicka Agencja Prasowa*, 1934, 8, 160.
- Polska Katolicka Agencja Prasowa*, 1934, 8, 164.
- Prymas Francji a Polska, 1921, *Kronika Diecezji Kujawsko-Kaliskiej*, 15.
- Prymas węgierski Serezy oraz 50 Węgrów na Jasnej Górze, 1933, *Kurier Warszawski*, 113, 246.
- Recenzja książki W. Ładziny, 1928, *Miesięcznik Diecezji Łódzkiej*, 3, 8.
- Rzemieślnicy z Wiednia, 1895, *Tydzień*, 23, 32.
- Symbol przyjaźni polsko-francuskiej w cudownej kaplicy na Jasnej Górze, 1934, *Ilustr. Kurier Codzienny*, 11.
- Święto 14 lipca i obchód Grunwaldzki, 1921, *Goniec Częstoch.*, 16, 151.
- Święto Francji na Jasnej Górze, 1919, *Kurier Częstoch.*, 1, 106.
- Towarzystwo Przyjaciół Słowaków, 1937, *Goniec Częstoch.*, 32, 267.
- Uroczyste wzięcie wotum ofiarowanego przez Francuzów, 1934, *Pol. Katolicka Agencja Prasowa*, 8, 29.
- Wizytator Apostolski Bułgarii w Polsce, 1929, *Wiad.Parafialne*, 2, 34.

- W sprawie przyjęcia pielgrzymki francuskiej w Częstochowie, 1933, Goniec Częstoch., 28, 173.*
Wycieczka maturzystek z Jugosławii, 1928, Goniec Częstoch., 23, 153.
Wycieczka Polaków z Danii, 1934, Goniec Częstoch., 29.
Wycieczka skautów francuskich w Częstochowie, 1930, Goniec Częstoch., 25, 172.
Wycieczka studentów francuskich w Częstochowie, 1932, Goniec Częstoch., 27, 188.
Z Jasnej Góry, 1934, Tygodnik Pol., 13, 667.
Znaczenie i skutki wizyty ks. Kardynała Bourn'ę w Polsce, 1927, Wiad. Katolickie, 4.
Znów Węgrzy w Częstochowie, 1934, Prawda i czyn, 1, 3.
Z pobytu pielgrzymki francuskiej w Częstochowie, 1933, Goniec Częstoch., 28, 185.
Z przemówienia Ks. Kardynała Krakowskiego do Polaków – emigrantów w Paryżu, 1928, Niedziela, 3.

Dokumenty

- Archiwum OO.Paulinów na Jasnej Górze 402.
Komitet powitania i przyjęcia marszałka Focha w Częstochowie (2.V.1923), Archiw. Państwowe .w Częstochowie 5171.
Księga Gości 1721-1930, Archiw. OO.Paulinów na Jasnej Górze.
Prośby i modlitwy do Matki Bożej Częstochowskiej (1666-1939), Archiw. OO.Paulinów na Jasnej Górze.

Pilgrimages to Jasna Góra in processes of the unification in Europe (1921-1939)

Summary

There were differentiated and complicated motives of the pilgrimages to Jasna Góra in the years 1921-1939. They were not always exclusively religious. On a base of worship of the Virgin Mary organizers tried to use them for a consolidation of national identity and for an integration of states originated after First World War. Cooperation among State and Church authorities took place in those ranges. The Church hierarchy however first of all paid attention to religious and moral culture of the national communities.

In the thirtieth Slav nations, in the face of growing threats of fascist and communist totalitarianisms, showed a greater engagement in fixing of the mutual ties. Polish State authorities tried to strengthen allied ties with France and with Hungary.

Translated by Pauline

Fathers

O. Zachariasz S. Jabłoński

OSPPE

*Wydział Teologiczny Uniwersytetu im. Kard. S. Wyszyńskiego
Warszawa*